

БЕЛАЕ І ЧОРНАЕ

Ў МОВЕ ТВОРАЎ ПАЭТАЎ-МАЛАДНЯКОЎЦАЎ

У сучаснай лінгвістычнай навуцы адной з актуальных і прыарытэтных з’яўляецца праблема колерабачання мастацкага тэксту. Даследаванне сістэмы колерабачання многімі замежнымі і некаторымі айчыннымі навукоўцамі дазваляе меркаваць, што ў апошнія гады акрэсліваецца новы напрамак у мовазнаўстве, які можна ахарактарызаваць паняццем “лексічная каларыстыка”. Колеравая лексіка валодае істотным семантычным, сінтагматычным і выяўленчым патэнцыялам, які мае вялікае значэнне ў плане адлюстравання пэўных фрагментаў моўнай карціны свету мастака і забеспячэнне эстэтычнага дыялогу паміж пісьменнікам і чытачом. Аналіз колераабзначэнняў дае магчымасць вызначыць асаблівасці ўжывання ў мастацкім тэксце адпаведных фарбаў, характар асацыятыўных сувязей, якія пры гэтым узнікаюць.

Катэгорыя колеру звязана з псіхічнай і эмацыянальнай сферай пісьменніка, глыбіннымі тэкставымі мікраструктурамі. Каларыстычная лексіка, будучы пэўнай знакавай сістэмай, выступае ў мастацкім тэксце як своеасаблівая вербальна-эстэтычная парадыгма, што адлюстроўвае спецыфіку аўтарскага светаўспрымання.

Выкарыстанне пісьменнікамі колеравай лексікі, творчае пераасэнсаванне яе семантычнага патэнцыялу з’яўляецца важным элементам дасягнення мастацкай вобразнасці і выразнасці. Бачанне свету ў колеры – адно з найбольш моцных чалавечых адчуванняў. Трэба таксама звярнуць увагу на тое, што чалавек даволі лёгка запамінае фарбы, зрокавае ўяўленне колеру няцяжка выклікаць, назваўшы адпаведнае слова. Таму моўныя сродкі абзначэння колеру, даступны не толькі розуму, але і пачуццю, валодаюць вялікімі выяўленчымі магчымасцямі.

Выбар каларатываў характарызуе час працы мастака. Да гэтага трэба дадаць, што і светапогляд мастака выўляецца ў мастацкім творы праз слова, выбар і ўжыванне якога вызначае як творчасць мастака, яе адметнасць ад іншых, так і яго творчую асобу.

Разнастайнасць колераў, наяўнасць каларатываў храматычнай і ахраматычнай групы прадстаўлена ў паэзіі паэтаў-маладнякоўцаў па-рознаму паводле пераліку найменняў і іх частаты, колькасці іх ужывання. Гэта гаворыць аб тым, што паэты таго часу былі не абьякавыя да сваёй творчасці і плённа рабілі сваю працу. Ужыванне каларатываў дапамагала ўздзейнічаць на чытача з усіх бакоў, як з псіхалагічнага, так і фізіялагічнага.

Колеры ахраматычнай групы паводле колькасці ў мове твораў паэтаў-маладнякоўцаў знаходзяцца на другім месцы. З іх два асноўныя - чорны і белы. Да іх прымыкаюць такія найменні колераў як шэры, цёмны, светлы, бледны, белаваты, срэбны, срэбраны. Перавага ахраматычнага колеру па колькасці, асабліва чорнага і белага, у творчасці паэтаў-маладнякоўцаў сігналізуе, як заўважаюць спецыялісты-колеразнаўцы, аб іх як людзях “са стомленай і тонка арганізаванай нярвовай сістэмай”. А перавага чорнага над белым як пра людзей, якія вызначаюцца жарсцю, гатоўнасцю да барацьбы, пачуцці якіх заўсёды экстрэмальныя, усепаглынальныя.

Белы – колер шчырасці і чысціні, спакою і ціхамірнасці, лёгкасці і святла [1,

с. 182]. Белы – гэта эквівалент дзённага святла, гэта сімвал малака і семени, што атаясамліваюцца з жыццём, гэта святло і колер святасці. У паэтаў гэта лексема абазначае колер паперы, сыру, кветак, моху, бярозкі, коласа, крыжа, палаца і асабліва часта снегу. Яна называе і характарызуе белыя грудзі, рукі, вусы, выкарыстоўваецца ў звычайных спалучэннях з вуснай народнай творчасці: белы свет, белы дзень, белыя росы, анёл белы і інш: *Свет белы* расцяты, Я – кропка на ём [2, с. 24]; *Белыя ветразі* ў памяці таюць, Тухнуць дзіцячыя зоркі [2, с. 51]; Трапечуць вуліцы, бы столькі Палоцен белых на гумне [2, с. 27]; Знойдзеш тое ў *белым свеце*, што пры мачысе не мела... [3, с. 12]; Там дзяўчына вымывала сваё *бела лічыка* [3, с. 12].

Белы колер – гэта колер срэбра, а срэбра – гэта колер Месяца і патоку прарокаў, што ачышчаюць аўру Зямлі. Не дзіўна, што ў творах паэтаў-маладнякоўцаў серабрысты (срэбны, срэбраны, серабраны, сярэбраны) нясе заўсёды дадатную ацэнку: *Срэбнай казкай* сад у снежні стыне, Дрэвы шэпчуць у глыбокім сне [2, с. 38]; І сімвал маёй Беларусі – Задумны *сярэбраны бусел* На куп’і гадзінамі стыне [2, с. 42]; Патапталі мы многа дарог – На галовах *сярэбраны пыл* [2, с. 67]; Чаўнок, забыты на вадзе, Тане ў сярэбраным тумане [2, с. 73]; Слова радаснае песні, Салаўіны *срэбны свет* [2, с. 77]; І пялёсткі ў просіні зорнай *Срэбным снегам* на дрэвах гараць (2, с. 83); Рокат рэха ў звонкім лесе І кудлаты срэбны пыл [4, с. 88]; У прасторы зоры лушчаць Сузор’яў *срэбных пlynь* [4, с. 49].

Чорны колер заўсёды супастаўляецца з белым і чырвоным, абазначае міфічны падземны свет. Гэта і колер ночы, цемры, магiлы, і колер дажджавых хмар, урадлівай зямлі. Чорны – гэта сімвал пакуты і хваробы, смерці, а значыць, зла, няшчасця. Чорны заўсёды хавае ў сабе ўсё, што нясе, гэта значыць ён “загадкавы”. Ён звязаны з цікаўнасцю, прыцягвае да сябе і палохае: Не спаткаць нам *тугі* нідзе, *Чорнай*, хмарнай, Не спаткаць вякі [2, с. 34]; Не, немагчыма пакутваць так далей, *Жыць у няўпэўненасці чорнай* [2, с. 57]; Каб і *подых чорны* гора З твару знік [2, с. 68]; Сніў, пэўна, *высвісты чорныя* Ў доўгім, як ніці, дажджы [2, с. 86]; Буры *чорных акіянаў*, Лічбы зор і кроплі рос [2, с. 77]; Знаходзіў шлях да мэты ў самай *чорнай ночы* (3, с. 83); *Народы* нашы *чорныя* долі здзек атрэслі, І больш гісторыя кайданаў не пачэпіць [3, с. 116]; Вось іду... Ў палях віецца *чорная дарога* [4, с. 131].

Чорны колер кідае выклік, каб чалавек паспрабаваў вызваліць сваю сутнасць, гэта значыць чалавек павiнен прайсці праз чорнае, каб спазнаць, як шмат у ім белага. Чорны – адорвае пачуццём уласнай годнасці і ўлады. Аднак, калі аб’яднаць колькасць прыметнікаў колеру чорны і цёмны, з аднаго боку, а белы і светлы, з другога, то кантрасныя гамы ў паэтаў-маладнякоўцаў прадстаўлены амаль аднолькава. І тады зразумела становіцца, чаму аўтары, адлюстоўваючы цяжкае, цёмнае жыццё (*долю, лёс, час, бяду, нядолю, гора, нуду, пагiбельнасць*), бачылі і малявалі чорнымі фарбамі неба, пыл, хмары, дым, зямлю і інш., але пры гэтым верылі, імкнуліся, жадалі, хацелі светлага, чыстага, прыгожага для свайго народа: Разлівалася ў *цёмным прасторы*, Дзе спявалі мінулага сцюжы [5, с. 25]; Ты іх клікаў да *светлага рання*, Заклікаў іх на бой з падняволлем [5, с. 25] *Рэчанька* не спіць, *светлая* бяжыць Травы напайць, сонейка ўмыць [4, с. 15]; Туман, ацярушаны пытлем, падзіў *белаватую боязь* [4, с. 20].

Гледзячы на гэтыя прыклады, мы, як бы інтуітыўна адносім колеры “цёмны” і “светлы”, да “чорны” і “белы”. Чаму так атрымліваецца адназначна сказаць нельга, але не толькі паэты-маладнякоўцы карысталіся такім прыёмам. Такая з’ява сустракаецца і ў паэзіі Янкі Купалы, і ў праявітых творах У.

Караткевіча.

З колеравай эстэтыкай цесна звязана паняцце “колеравая сімволіка”. Практычна за кожным колерам замацавалася пэўнае сімвалічнае значэнне. Залаты колер, як правіла, не мае адмоўных асацыяцый, а ілюструе звычайна нешта станоўчае, радаснае, узнёслае. Чорны ж колер, наадварот, сімвалізуе зло, пакуты, няшчасці. Аднак колеравыя сімвалы могуць змяняць свой характар у залежнасці ад светапогляду, творчай манеры пісьменніка.

Такім чынам, колеранайменні з’яўляюцца неад’емнай часткай слоўніка кожнага мастака, паколькі апісанне жыцця чалавека, прыроды, самых розных рэалій не можа быць поўным, дакладным без ужывання гэтай групы лексікі. Але такая роля каларатываў характэрна для ўжывання іх у рознай колькасці і разнастайнасці любым і кожным носьбітам мовы. У мастацкім творы, зразумела, выкарыстоўваюцца каларатывы ў намінацыйнай функцыі, але толькі ёю іх выкарыстанне не абмяжоўваецца, бо спецыфічнай уласцівасцю мастацкага маўлення з’яўляецца сэнсавая шматпланавасць слоў, ужыванне іх у мэтах мастацкай вобразнасці.

Спіс літаратуры

1. Миронова, Л.Н. Цветоведение / Л.Н. Миронова. Мн.: Вышэйшая школа, 1984. 286 с.
2. Моркаўка, Аркадзь. Вершы / Аркадзь Моркаўка. Мн.: Мастацкая літаратура, 1973. – 112с.
3. Дубоўка, Уладзімір. Вершы / Уладзімір Дубоўка. Мн.: Беларусь, 1970. – 192 с.
4. Пушча, Язэп. Вершы і паэмы / Язэп Пушча. Мн.: Беларусь, 1960. – 176 с.
5. Трус, Паўлюк. Вершы / Паўлюк Трус. Мн.: Беларусь, 1967. – 144 с.